

พระกริ่ง Phra Kring

พระครูปลัดสุราวุธ แสงมะโน¹

Phrakhrupalad Surawut Saengmano

E-mail: Surawutsung@gmail.com

พระปลัดวสันต์ เกษงาม²

Phrapalad Wasan Teerawaro

บัญชา ธรรมบุตร³

Bancha Thammabut

แสงอาทิตย์ ไทยมิตร⁴

Saengatit Thaimit

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความหมายและประวัติความเป็นมาของพระกริ่ง 2) เพื่อศึกษาพุทธลักษณะของพระกริ่ง 3) เพื่อศึกษาอำนาจภาพของพระกริ่ง ผลการศึกษาพบว่า พระกริ่งหมายถึง คำที่ใช้เรียกพระเครื่องที่ทำด้วยโลหะ ภายในกลวง บรรจุก้อนโลหะซึ่งเขียนอักขระไว้ เขียนแล้วมีเสียงดัง โดยมีจุดเริ่มต้นการสร้างพระกริ่งขึ้นที่ทิเบตเป็นแห่งแรก และได้เผยแผ่ความเชื่อเหล่านั้นเข้าสู่ประเทศจีน ตั้งแต่สมัยราชวงศ์สุย ราว พ.ศ. 1158 เข้าสู่ประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยกษัตริย์จักรวรรดิที่ 7 ซึ่งได้พบพระกริ่งที่อโรคยาศาลา ซึ่งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พุทธลักษณะของพระกริ่งในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ทิเบต จีน กัมพูชา และไทย ได้อาศัยต้นแบบศิลปะแบบปาละของอินเดีย แต่ผู้สร้างในแต่ละประเทศได้ดัดแปลงให้แตกต่างกันไปตามศิลปกรรมในประเทศของตน พระกริ่งนั้นเป็นพระที่หาได้ยาก เป็นที่นิยมอย่างมากในประเทศไทย และมีอำนาจป้องกันอันตราย ด้านการรักษาโรค และอำนาจด้านจิตใจ

คำสำคัญ: พระกริ่ง

Abstract

This article has the following objectives. 1) To study the meaning and history of Phra Kring. 2) To study the Buddha characteristics of Phra Kring. 3) To study the majestic power of Phra Kring. The results shown that Phra Kring means the name of metal amulet, hollow inside and contains with chunk metals which wrote the special character and had a noise when shaking. The beginning of creation was in Tibet and propagate those belief to China since the Sui Dynasty around 1158 B.E. and entered Thailand during the 18th century Buddhism in the reign of King Jayavaraman VII and which was found Phra Kring at the Arokaya Sala Which was in the northeastern of Thailand. The characteristics of Phra Kring in buddhist countries such as Tibet, China, Cambodia and Thailand and relied on the Pala art model of India. But creators in each country have adapted in the different parts of their country. Phra Kring is a rare amulet and very popular in Thailand with power to prevent dangers, to treat of diseases and have a majestic power to the mind.

Keywords: Phra Kring

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

² อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

⁴ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บทนำ

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท และมีบางส่วนที่นับถือพุทธศาสนานิกายมหายานด้วย โดยพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายนี้ได้ผสมกลมกลืนอยู่ในสังคมวัฒนธรรมประเพณีของไทยมาแต่โบราณ และนอกจากการเคารพกราบไหว้พระพุทธรูปซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังนิยมพกพระเครื่อง (ย่อมาจากคำว่าพระเครื่องราง) คือพระพุทธรูปองค์เล็กๆ ติดตัวไว้ตลอดเวลา โดยเชื่อว่า อำนาจพุทธคุณในพระเครื่องนั้นจะช่วยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ซึ่งนอกจากจะถือว่าเป็นของสำคัญมีคุณค่าต่อจิตใจแล้ว พระเครื่องบางองค์ บางรุ่นปัจจุบันหาได้ยากเพราะมีการสร้างขึ้นมาน้อยมาก เช่นพระกริ่ง เป็นต้น และเชื่อกันว่าใครมีไว้บูชาย่อมมีแต่สิริมงคล เพราะมีพุทธคุณสูงในด้านแคล้วคลาด อยู่ยงคงกระพัน เมตตามหานิยม เกิดความสุขความเจริญ และยังใช้ทำน้ำพุทธมนต์เพื่อรักษาโรคได้ด้วย จึงมีการเช่าบูชาในราคาที่สูงมาก

พระกริ่งเป็นพระเครื่องที่มีผู้รู้จักและเป็นที่นิยมแพร่หลายกันมาก ซึ่งเป็นรูปเคารพแทนองค์พระไภษัชยคุรุพุทธเจ้าในพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่พุทธศาสนิกชนให้ความศรัทธาเลื่อมใสในฐานะที่เป็นพระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นครูแพทย์ ครูแห่งยา หรือหมอยา และเนื่องจากพุทธศาสนานิกายมหายานนั้นนับถือพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์หลายพระองค์ พระไภษัชยคุรุพุทธะ จึงได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าที่สำคัญมากพระองค์หนึ่ง ในพระสูตรของมหายานชื่อ ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตร ได้กล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้าชื่อไภษัชยคุรุ โดยคำว่าไภษัชแปลว่า หมอยา ไหวฑูรยประภา แปลว่า มีพระกายสีฟ้าเข้มดุจไฟพุทรี ทางทิเบตบอกว่าเป็นสรีราปิสลาสลี ซึ่งเป็นหินธรรมชาติสีฟ้าเข้ม ถ้ามีแร่ทองคำผ่านก็จะปรากฏเส้นสีทองงดงาม ถ้าเห็นปฏิมาพระพุทธรูปเจ้าที่มีพระวรกายสีฟ้า หรือสีฟ้าเข้ม ก็รู้ได้โดยทันทีว่าคือรูปแทนองค์ของพระไภษัชยคุรุพุทธเจ้านั่นเอง นอกจากนี้ พุทธลักษณะของพระกริ่ง ยังแตกต่างจากพระเครื่ององค์อื่น ๆ ทั่วไป คือเป็นรูปหล่อลอยองค์ สีส่อนข้างดำ เมื่อเขย่าแล้วจะมีเสียงดังอยู่ภายในองค์พระเสียงที่ได้ยินนั้นคือลูกกริ่งซึ่งเขียนเป็นอักขระที่มีความหมายแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า ทำให้ผู้มีพระกริ่งไว้บูชานั้น รู้สึกถึงความพิเศษที่แตกต่างออกไปว่า นอกจากจะมีรูปแบบที่ไม่เหมือนพระเครื่องโดยทั่วไปแล้ว ก็ยังเป็นพระเครื่องที่มีพระพุทธรูปเจ้าอยู่ภายในด้วย ซึ่งนอกจากจะมีไว้เคารพบูชาเพื่อป้องกันสรรพภัยอันตรายต่าง ๆ เช่น พระกริ่งที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา และติดไว้ที่พระมาลาเบี่ยงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ก็ยังเชื่อว่าจะสามารถใช้ทำนมนต์เพื่อรักษาโรคภัยต่าง ๆ ให้ทุเลาและหายไปได้ด้วย ดังที่สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีโสเทว) ซึ่งในขณะนั้น ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระศรีสมโพธิ ได้นำพระกริ่งมาแช่น้ำเพื่อทำน้ำพระพุทธมนต์ให้กับสมเด็จพระวันรัต (แดง) พระอุปัชฌาย์ของท่านที่อาพาธเป็นอหิวาตกโรค แล้วอธิษฐานให้หายจากโรค ตามรับสั่งของสมเด็จพระวชิรญาณวโรรส เมื่อสมเด็จพระวันรัตได้ฉันน้ำพระพุทธมนต์แล้วก็ทำให้อาการของโรคนั้นทุเลาลงจนหายเป็นปกติ พระกริ่งที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมของประเทศไทย ได้แก่ พระกริ่งปวเรศ วัดบวรนิเวศวิหาร พระกริ่งชัยวัฒน์ ของสมเด็จพระสังฆราช (แพ) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นต้น

ความหมายของพระกริ่ง

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า "กริ่ง" ไว้ว่า "ใช้เรียกพระเครื่องที่ทำด้วยโลหะ ข้างในกลวง มีก้อนโลหะลงอักขระไว้แทนองค์พระพุทธรูปเจ้า เขย่าดังกรีก ๆ ว่า พระกริ่ง, ทางเหนือเรียกว่า มะหิง." ซึ่งถ้าหากเขย่าดู ก็จะยินเสียงดังออกมาจากภายในองค์พระนั้นจริง ส่วนคำว่า "กริ่ง" นี้ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีโสเทว) พระสงฆ์ผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการสร้างพระกริ่งของประเทศไทย ได้รับสั่งว่า คำว่า "กริ่ง" มาจากคำถามที่ว่า "กิง กุสโล" (กิง กุสะโล) กล่าวคือเมื่อพระโยคาวจรบำเพ็ญสมณธรรม มีจิตผ่านกุศลธรรมทั้งปวงเป็นลำดับไปแล้ว ถึงขั้นสุดท้าย จิตเสวยอุเบกขาเวทนา ปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี ได้แก่ กุศลเจตนา) เปลี่ยนเป็น อเนกชา (สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง ไม่หวั่นไหว ได้แก่ ภาวะจิตที่มั่นคงแน่วแน่ด้วยสมาธิแห่งจตุตถฌาน คือ ฌานที่ 4) เป็นเหตุให้พระโยคาวจรเอะใจขึ้นว่า "กิง กุสโล" นี่เป็นกุศลอะไร เพราะเป็นธรรมที่เกิดขึ้น แปลกประหลาด ไม่เหมือนกับกุศลอื่นที่ผ่านมา ดังนั้น คำว่า "กิง กุสโล" จึงเป็นชื่อของ อเนกชา คือ "นิพพุติ" แปลว่า "ดับสนิท" ซึ่งก็หมายถึงพระนิพพานนั่นเอง นี่เป็นคำบอกเล่าของท่านศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ได้กล่าวไว้ (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2546)

ประวัติความเป็นมาของพระกริ่ง

พระกริ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก รูปแบบขององค์พระโดยทั่วไปคือเป็นพระพุทธรูปประทับบนฐานบัวคว่ำบัวหงายที่มีกลีบบัวเฉพาะเพียงด้านหน้า พระหัตถ์ขวาแสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพล่า บนฝ่าพระหัตถ์มีหม้อยาหรือผลไม้ที่เป็นยาไว้ ซึ่งพุทธลักษณะมีความใกล้เคียงกับพระโฆษชัยคุรุฯ จนทำให้นักวิชาการสรุปว่าพระกริ่งทุกองค์คือพระโฆษชัยคุรุพุทธเจ้า

พระโฆษชัยคุรุฯในทิเบตนั้นมีพระนามว่า “มันลา” (Manla) แปลว่าโอสถิเศษ (เสฐียร พันธงชัย, 2512, น. 88) แสดงให้เห็นความเชื่อในการนับถือพระโฆษชัยคุรุฯในฐานะพระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นแพทย์ คือเชื่อว่าอำนาจพุทธคุณของพระองค์สามารถช่วยเหลือและรักษาเหล่าสรรพสัตว์ให้หายจากโรคร้ายต่างๆได้ โดยอ้างถึงปณิธาน 12 ข้อของพระโฆษชัยคุรุฯ ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งหนึ่งในปณิธานนั้นคือ ทรงตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งท่านได้อธิษฐานไว้ว่า ในโลกธาตุของท่านนั้น ขอให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ใครที่เจ็บไข้เมื่อนึกถึงท่าน สวดมนต์ถึงท่านก็จะได้รับการเยียวยาบำบัดรักษาให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆได้อย่างอัศจรรย์ (ธมมัทธนาภิษณีย์, 2549, น. 8) ดังนั้น ถ้าผู้ใดเจ็บป่วยร่างกายทรนโทให้เอามือไปลูบพระโฆษชัยคุรุฯที่ตรงนั้น แต่วิธีนี้ได้ทำให้องค์พระชำรุดและสึกกร่อนจากการลูบของผู้ที่มารับการรักษา จึงมีการคิดสร้างพระโฆษชัยคุรุฯขนาดเล็กที่เรียกว่า “พระกริ่ง” ขึ้นโดยใช้แช่ลงในน้ำ เพื่อให้หน้านั้นเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ และให้ผู้ไม่สบายได้อธิษฐานจิต แล้วดื่มน้ำแทนการลูบที่องค์พระ ก็จะทำให้ผู้เจ็บป่วยหายจากความไม่สบายต่าง ๆ ได้เช่นกัน และเพื่อให้พระโฆษชัยคุรุฯขนาดเล็กที่สร้างขึ้นถึงพร้อมด้วยพุทธภาวะอันสมบูรณ์ จึงได้สร้างผลโลหะขึ้นแล้วประจุลงไว้ภายในองค์พระนั้นด้วย (พินัย ศักดิ์เสนีย์, 2511, น. 7)

จากข้อมูลดังกล่าวไว้ในตำนานเกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธศาสนาของประเทศทิเบตว่า ท่านคุรุปัทมสมภพ และคณาจารย์ชาวอินเดียได้นำพระพุทธรูปศานามหายานนิกายตันตระและความเชื่อเกี่ยวกับพระโฆษชัยคุรุฯ เข้าไปเผยแผ่ในทิเบตราวปี พ.ศ. 1290 อย่างไรก็ตาม ยังไม่เคยพบรูปเคารพพระโฆษชัยคุรุฯในประเทศอินเดีย ดังนั้นจึงยังไม่พบหลักฐานประติมากรรมพระกริ่งด้วยเช่นกัน มีแต่คัมภีร์ที่กล่าวอ้างถึงการสร้างพระพุทธรูปของทิเบตนั้นว่าได้ใช้รูปแบบทางศิลปกรรมของพระโฆษชัยคุรุฯ จากประเทศอินเดียเป็นต้นแบบ เนื่องจากมีการพบหลักฐานทางศิลปกรรมซึ่งทำเป็นประติมากรรมลอยตัว องค์พระพุทธรูปประทับขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระหัตถ์ขวาแสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพล่า มีวัตถุทรงกลมวางบนฝ่าพระหัตถ์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวตรงกับพุทธลักษณะของพระกริ่ง และแสดงถึงอิทธิพลของศิลปะแบบปาละของอินเดีย แต่จากการที่เราไม่พบรูปเคารพในประเทศนี้ก็ทำให้ไม่สามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า มีการสร้างพระกริ่งขึ้นในประเทศอินเดียมาก่อน ดังนั้น เท่าที่พบหลักฐานทางศิลปกรรมในปัจจุบันนี้คงกล่าวได้ว่า จุดเริ่มต้นการสร้างพระกริ่งนั้นเกิดขึ้นที่ประเทศทิเบตเป็นแห่งแรก และจากข้อมูลทั้งด้านเอกสารและงานศิลปกรรม ก็เป็นเครื่องยืนยันว่าในประเทศทิเบตนี้ มีความเชื่อเกี่ยวกับพระกริ่งเกิดขึ้นก่อนแน่นอน และเกิดขึ้นหลังจากที่ท่านคุรุปัทมสมภพได้นำความเชื่อเกี่ยวกับพระโฆษชัยคุรุฯเข้าไปเผยแผ่ในทิเบตแล้วในปี พ.ศ. 1290 ดังนั้นการสร้างพระกริ่งจึงน่าจะเกิดขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ 13- 14 คือหลังจากที่ความเชื่อเกี่ยวกับพระโฆษชัยคุรุฯ ได้เข้าสู่ประเทศทิเบตและเป็นที่ยอมรับแล้วนั่นเอง

จากนั้นก็เผยแพร่ความเชื่อเหล่านั้นเข้าสู่ประเทศจีน ตั้งแต่สมัยราชวงศ์สุย ราว พ.ศ. 1158 และได้รับยกย่องสูงสุดในสมัยราชวงศ์ถัง พ.ศ. 1160-1450 (มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์, 2542, น. 2) และในช่วงเวลานี้อาจได้เกิดแนวคิดการสร้างพระกริ่งขึ้นเป็นครั้งแรก โดยส่วนหนึ่งอาจได้รับอิทธิพลมาจากประเทศทิเบต เนื่องจากในประเทศจีนก็มีความเชื่อในเรื่องอำนาจพุทธคุณของพระโฆษชัยคุรุฯว่าสามารถช่วยรักษาคนเจ็บป่วยได้ และเกิดแนวคิดสร้างพระกริ่งขึ้น เพื่อใช้ในการทำพิธีกรรมเช่นเดียวกับในประเทศทิเบตเช่นกัน

ต่อมาพุทธศาสนมหายานได้เข้าสู่ประเทศกัมพูชาราวพุทธศตวรรษที่ 15 แต่ในเวลานั้นพุทธศาสนมหายานนับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเป็นพระผู้ดูแลและปกป้องมนุษย์ให้พ้นจากภัยพิบัติ ความเชื่อในการบูชาพระโฆษชัยคุรุฯ จึงยังไม่เป็นที่ศรัทธาและได้รับการนับถือ แต่หลักฐานการพบพระกริ่งที่เรียกว่าพระกริ่งบาแก้งอยู่บนยอดเขาพนมบาแก้ง ที่สร้างขึ้นช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 15 (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2539, น. 36) ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนที่ระบุได้ว่าเป็นพระกริ่งที่สร้างขึ้นในประเทศนี้ และพุทธลักษณะของพระกริ่งที่พบนี้ คล้ายกับพระกริ่งใหญ่ของจีน นักวิชาการหลายท่านเช่นสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงสันนิษฐานว่า พระกริ่งที่พบบนเขาพนมบาแก้งนั้นอาจเป็นของที่นำเข้ามาจากเมืองจีน (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2537, น. 81)

ราวพุทธศตวรรษที่ 17 กษัตริย์เขมรพระนามว่าพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงพระราชทานความเห็นว่าเป็นพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ น่าจะหมายถึงกษัตริย์สุริยวรมันที่ 2 ของอาณาจักรขอม) ได้โปรดให้สร้างพระกริ่งขึ้นบ้าง โดยอาศัยรูปแบบพระกริ่งเงินเป็นต้นแบบ พระกริ่งที่สร้างขึ้นนี้ถูกเรียกว่าพระกริ่งพระปทุม เมื่อพระกริ่งพระปทุมได้รับศรัทธาจากชาวกัมพูชาแล้ว และในสมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ราวพุทธศตวรรษที่ 18 เราได้พบจารึกหลายหลักที่มีการกล่าวถึงการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ เช่นจารึกปราสาทตาพรหม จารึกปราสาทตาเมือนโต๊ด และในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการสร้างพระกริ่ง ซึ่งอาจเป็นพระกริ่งแบบแรกที่ช่างเขมรสร้างขึ้นตามแนวคิดของช่างเขมรที่มีลักษณะเฉพาะตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ที่เรียกว่า “พระกริ่งตักแตน” (พินัย ศักดิ์เสณีย์, 2511, น. 14)

ความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ เข้าสู่ประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 สมัยกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 ของอาณาจักรขอม ปรากฏหลักฐานที่โรยศาลาซึ่งโปรดให้สร้างขึ้นในอาณาจักรของพระองค์ ซึ่งพบอยู่ในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เกี่ยวกับการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ ก่อนทำพิธีการรักษาผู้ที่เจ็บป่วยตามข้อมูลที่ได้จากจารึก เช่น จารึกด่านประคำ จารึกปราสาทตาเมือนโต๊ด แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ และการมีอยู่จริง จึงกล่าวได้ว่าการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ ในฐานะพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ผู้ปกปักรักษามนุษย์ให้หายจากโรคต่าง ๆ รวมทั้งป้องกันภัยอันตราย คงเป็นความเชื่อที่เข้าสู่ประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 18 จากอิทธิพลของกษัตริย์ชัยวรมันที่ 7 และก่อนหน้านั้นในประเทศไทยคงไม่เคยมีความเชื่อในการบูชาพระไภษัชยคุรุฯ มาก่อน เพราะยังไม่เคยพบจารึกที่ใดที่กล่าวถึงพระกริ่งในเมืองไทยในสมัยนั้น

ตามประวัติการสร้างพระกริ่งในสมัยรัตนโกสินทร์กล่าวว่า ได้ใช้ตำราการสร้างพระกริ่งที่ได้รับสืบทอดมาจากพระพนรัตน์ เจ้าอาวาสวัดป่าแก้ว ที่มีชีวิตอยู่ในสมัยอยุธยาเป็นต้นแบบ (มอนต์ จันทนากร, 2527, น. 6) ซึ่งพระพนรัตน์ได้ตำราการสร้างพระกริ่งมาจากตำราการสร้างพระกริ่งปทุมฯของขอม อย่างไรก็ตามไม่มีข้อมูลที่สามารถยืนยันได้ว่าในสมัยอยุธยามีการสร้างพระกริ่งขึ้น และไม่พบหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีตำราดังกล่าวอยู่จริง

จนกระทั่ง พ.ศ. 2425 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าฤกษ์ เป็นพระราชโอรสในกรมพระราชวังบวรมหาเสนาฯรัชกาลที่ 2 (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, 2525, น. 134) ได้สร้างพระกริ่งขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ตามประวัติกล่าวว่าพระองค์ได้ใช้ตำราการสร้างจากตำราการสร้างพระกริ่งพระปทุมฯ ที่พระองค์ได้รับสืบทอดมาจากกรมพระปรมาภิไธยวิสุทธิธรรมรังษี ดั่งนั้นพุทธลักษณะของพระกริ่งที่สร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ตามตำราส่วนใหญ่กล่าวว่ามีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพุทธลักษณะของพระกริ่งพระปทุมฯ แต่มีการดัดแปลงให้มีลักษณะเฉพาะแสดงรูปแบบศิลปกรรมไทยมากขึ้น และหลังจากที่พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ได้สร้างพระกริ่งขึ้น ก็มีการสร้างพระกริ่งขึ้นในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันนี้

พุทธลักษณะของพระกริ่ง

พุทธลักษณะที่สำคัญของพระกริ่ง มีต้นแบบเป็นศิลปกรรมอินเดียแบบปาละที่เจริญอยู่ในเวลาที่ท่านครูปัทมสมภพนำพุทธศาสนมหายานนิกายตันตระเข้าไปเผยแผ่ในทิเบต ลักษณะจึงเป็นพระพุทธรูปแบบมหายาน อันเป็นสัญลักษณ์แทนพระไภษัชยคุรุพุทธเจ้า ประทับนั่งบนดอกบัว ซึ่งถือว่าเป็นครุฑธาตุที่เป็นสัญลักษณ์ของโพธิจิตแห่งคัมภีร์มหาไวโรจนสูตร พระหัตถ์ซ้ายถือเครื่องพุทธบริโภคน้ำ เช่นหม้อน้ำ หรือพุทธอุปโภคเช่น วัชระ เป็นสัญลักษณ์ของปัญญาอันกล้าแข็งของพระญาณพุทธะ ผู้ตัดซึ่งอวิชชาและกิเลสสิ้นแล้ว และในองค์พระประจุผลโลหะแต่ละผลโลหะนั้นเป็นสัญลักษณ์หมายถึงพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ทำให้พระกริ่งที่สร้างขึ้นนั้นสมบูรณ์ด้วยพุทธภาวะ มีกฤตยาคุณ อาถรรพณ์ ทั้งพระเดชและพระคุณ ตามคัมภีร์มนตรยานเรียกว่า จตุรอาถรรพณ์ (พินัย ศักดิ์เสณีย์, 2511, น. 41-42) เมื่อท่านครูปัทมสมภพนำพุทธศาสนมหายานแบบตันตระเข้ามาในทิเบตเวลานั้นได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นโดยนำรูปเคารพของพระไภษัชยคุรุมาเป็นต้นแบบ การสร้างพระพุทธรูปเหล่านั้นในครั้งแรกจึงมีตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ และในเวลาต่อมาจึงได้ทำจำลองให้มีขนาดเล็กลงแล้วใช้แช่ในน้ำเพื่อทำนํ้ามนต์ให้ผู้เจ็บป่วยดื่มนํ้ามนต์เพื่อรักษาอาการไม่สบายต่าง ๆ บนความเชื่อในอำนาจพุทธคุณนั้น

พุทธลักษณะของพระกริ่งในประเทศพุทธต่างๆ

พุทธลักษณะของพระกริ่งที่สร้างขึ้นในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาได้แก่ ทิเบต จีน กัมพูชา และไทย แม้จะอาศัยต้นแบบศิลปะแบบปาละของอินเดีย แต่ผู้สร้างในแต่ละประเทศก็ได้ดัดแปลงให้แตกต่างกันไปตาม ศิลปกรรมของประเทศตน ซึ่งสามารถแบ่งตามพุทธลักษณะใหญ่ ๆ ได้ดังนี้คือ

พระกริ่งทิเบตและจีน

พุทธลักษณะที่สำคัญของพระกริ่งทิเบตมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปแบบมหายาน ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย 7 คู่ พระหัตถ์ขวาแสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายถือวัชร พระศอกคล้องลูกประคำ ทรงเครื่องทรงอย่างนักบวชครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ไม่สวมเครื่องประดับ พระพักตร์ค่อนข้างกลม เม็ดพระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็ก เป็นประติมากรรมลอยตัวมีเนื้อสัมฤทธิ์ทอง (สีเหลือง) และสัมฤทธิ์เงิน (เนื้อขาว) บางท่านเรียก สัมฤทธิ์ขาว ซึ่งเป็นเนื้อสัมฤทธิ์ที่พบน้อย ภายในบรรจุเม็ดโลหะทรงกลมเพื่อให้เวลาเช่าแล้วเกิดเสียงดังกริ่ง กริ่ง โดยเม็ดโลหะนี้ลงอักขระเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปเจ้าแต่ละพระองค์ ส่วนพระกริ่งของจีนนั้น พุทธลักษณะโดยทั่วไปก็คล้ายกับพระกริ่งทิเบต แต่ก็ได้แสดงพุทธศิลป์แบบจีนไว้ด้วยเช่นกัน เช่น การแสดงปางในพระหัตถ์ขวาก็จะแสดงปางประทานพรหรือประทานอภัย ซึ่งเป็นปางของพระโฆษชัยคุรุที่เป็นที่นิยมของจีน รวมถึงวัตรที่วางบนพระหัตถ์ซ้ายจะเปลี่ยนเป็นหม้อยาเพราะพระโฆษชัยคุรุของจีนจะถือหม้อยา หรือลักษณะของพระเนตรที่ทำเป็นเส้นตรงปลายเฉียงขึ้น เหมือนกับลักษณะพระเนตรของพระพุทธรูปจีนทั่วไป (ผาสุข อินทราวุธ, 2543, น. 192) นอกจากนั้นการทำตุ่มไขปลาที่ขอบชายจีวรก็เป็นพุทธศิลป์แบบจีน ซึ่งไม่เคยพบในการสร้างพระกริ่งทิเบต ดังจะเห็นได้จากพระกริ่งใหญ่จีน เป็นต้น ส่วนพระกริ่งบาเก็งของจีนนั้นได้คงรูปลักษณะแบบศิลปะทิเบตมากกว่า ศิลปะจีน และพระกริ่งหนองแส จะมีพุทธลักษณะที่สำคัญที่ต่างจากพระกริ่งแบบอื่นคือ พระกริ่งหนองแสนี้หล่อตัน ไม่มีเม็ดโลหะขนาดเล็กอยู่ในองค์พระ เนื่องจากต้องการแสดงให้เห็นว่าพระกริ่งหนองแสนี้สร้างขึ้นในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มากกว่าพุทธศาสนาแบบตันตระซึ่งเห็นได้จากการทำพระเกศาในลักษณะรัดเกล้าเป็นมวย

พระกริ่งกัมพูชา

พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์กษัตริย์ขอมเป็นกษัตริย์ที่ศรัทธาในอำนาจพุทธคุณของพระกริ่งจึงโปรดให้สร้างพระกริ่งขึ้น ทำให้พระกริ่งที่สร้างขึ้นนี้ถูกเรียกว่า "พระกริ่งปทุมหรือพระกริ่งพระปทุม" มีอายุประมาณ 1,000 ปี พุทธลักษณะที่สำคัญของพระกริ่งปทุมนี้ คือมีขนาดใหญ่ที่สุด องค์พระประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย 7 คู่ ทางด้านหน้า ด้านหลังของฐานพระเป็นฐานเรียบไม่มีกิลีบบัวหรือเครื่องหมายอื่นๆ พระพักตร์เรียวยาวคล้ายรูปไข่ พระเนตรนูนเด่นมองลงต่ำอย่างสำรวม พระศอกคล้องลูกประคำ พระองค์เพรียวบาง พระหัตถ์ขวาแสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายถือวัชร พระศกขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็ก ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ทรงเครื่องทรงอย่างนักบวช องค์พระบรรจุเม็ดโลหะหรือลูกกริ่งไว้ด้านใน ส่วน "พระกริ่งอุบาเก็ง" แตกต่างจากพระกริ่งบาเก็งของจีน (ซึ่งมีลักษณะของพระกริ่งทิเบตมากกว่าจีน) และพระกริ่งปทุม ตรงที่พระกริ่งอุบาเก็ง จะมีพระพักตร์และพระเนตรทำเป็นแบบจีน คือพระพักตร์ค่อนข้างกลมและพระเนตรเป็นเส้นตรงปลายเฉียงขึ้น พระหัตถ์ขวาแสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายถือวัชรหรือหม้อน้ำมนต์ ประทับบนฐานบัวที่มีลายกิลีบบัวอยู่ด้านหน้า 7 คู่ และฐานด้านหลังแอ่นเป็นร่องลึกมากกว่า ส่วนพระกริ่งหน้าตักแต่นั้นเรียกตามลักษณะพระพักตร์ซึ่งคล้ายตักแต่น กล่าวกันว่าพระกริ่งประเภทนี้สร้างขึ้นโดยช่างพื้นเมืองชาวเขมรตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ตอนพระนารายณ์ปราบอสูรตรีบุรุษ มีการสลักสัญลักษณ์รูปโอมไว้ใต้ฐานพระ ส่วนพุทธลักษณะที่แตกต่างออกไปอีกคือ ทำเป็นประติมากรรมนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานที่มีตุ่มกลมๆคล้ายฐานบัวทางด้านหน้า ส่วนด้านหลังของฐานพระทำเป็นกิลีบบัวรูปสามเหลี่ยมซ้อนกัน 2 ชั้น พระเศียรใหญ่ พระเกศาทำเป็นปมขนาดใหญ่ พระศอกสั้นมีลูกประคำขนาดใหญ่คล้องไว้ พระเนตรโปน พระนาสิกใหญ่ พระหัตถ์ทั้งสองข้างประสานกันไว้เหนือพระเพลาจรดพวงลูกประคำ พระหัตถ์ขวาลือดอกบัว จากพุทธลักษณะนี้ พบว่าไม่มีการรักษาพุทธลักษณะในการสร้างพระกริ่งที่มีมาตั้งแต่ในอดีตเลย รูปแบบทางศิลปกรรมที่ปรากฏจะเห็นว่าไม่มีความละเอียดอ่อน และขาดความสวยงาม เช่นการทำพระเนตรที่โปน พระโอษฐ์กว้าง พระศอกสั้น ทำให้ต่างไปจากที่เคยมีมาในประเทศจีนและประเทศทิเบต เช่นลักษณะของการวางพระหัตถ์ที่แสดงปางสมาธิ แทนปางมารวิชัย หรือวัตรที่อยู่ในพระหัตถ์ซ้ายที่มักเป็นวัชรก็เปลี่ยนเป็นถือดอกบัวในพระหัตถ์ขวา รวมถึง

ลักษณะของฐานบัวที่เดิมมักทำเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย 7 คู่ ก็เปลี่ยนเป็นบัวตุ้มกลมที่มีลักษณะเป็นตุ้ม หรือเป็นฐานเกลี้ยง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในองค์พระยังคงใส่ลูกกริ่งคงไว้ตามลักษณะของพระกริ่งดั้งเดิมเช่นกัน พระกริ่งไทย

กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวไว้ในหนังสือนิราศนครวัดว่า ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระอมรโมลี แห่งวัดบุปผารามได้เดินทางไปส่งพระมหาปธานราชาคณะธรรมยุติที่ประเทศกัมพูชา เมื่อท่านเดินทางกลับพระมหาปธานได้มอบพระกริ่งกลับมาเพื่อใช้ป้องกันอันตรายขณะเดินทาง และเมื่อท่านกลับถึงกรุงเทพฯ ท่านได้มอบพระกริ่งดังกล่าวให้พระยาอภัยนันทริการามาย (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2469, น. 80) พระกริ่งที่พบในช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์นั้น นักวิชาการทั่วไปเชื่อว่าเป็นพระกริ่งที่นำเข้ามาจากประเทศกัมพูชา ซึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเรียกพระกริ่งเหล่านั้นว่าพระกริ่งพระเจ้าปทุมวงศ์ ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ตาม แบบที่ช่างจินคิดขึ้นตามความเชื่อในฝ่ายมหายาน

พุทธลักษณะของพระกริ่งที่พบในประเทศไทยช่วงแรก มักทำเป็นประติมากรรมลอยองค์ขนาดเล็ก ความสูงไม่เกิน 2 นิ้ว มี 2 ชนิดโดยองค์ขนาดใหญ่มีสีดำ ส่วนองค์ที่มีสีเหลืองจะมีขนาดเล็กกว่า ประทับนั่งขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวที่ทำลึบบัวเฉพาะด้านหน้า 7 คู่ ฐานด้านหลังเรียบไม่มีลวดลาย พระพักตร์กลมเรียบแบบรูปไข่คล้ายพระพักตร์พระพุทธรูปแบบจีน พระเนตรมองลงต่ำ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอยขนาดเล็ก ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวาขอบชายจีวรมักทำเป็นตุ้มไขปลา พระหัตถ์ขวาแสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาบนฝ่าพระหัตถ์มีหมอน้ำมันต์ ภายในองค์พระมีเม็ดโลหะรูปกลมขนาดเล็กใส่ไว้ด้านใน เมื่อเขย่าองค์พระจะทำให้เกิดเสียงดังกริ่ง กริ่ง

การสร้างพระกริ่งครั้งแรกขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ได้นำวิธีการสร้างและพุทธลักษณะของพระกริ่งปทุมมาเป็นต้นแบบในการสร้างพระกริ่งรุ่นแรก (ณัฐภูมิ สุทธิสงคราม, 2525, น. 126) ส่วนที่เรียกกันว่า กริ่งปวเรศ และเชื่อกันว่าพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงรับมาจากสมเด็จพระปรมานุชาธิราช โดยรับสืบทอดกันมาจากพระพนรัตน์ เจ้าอาวาสวัดป่าแก้ว ซึ่งกล่าวกันว่าท่านได้รับสืบทอดกันมาจากประเทศกัมพูชาอีกต่อหนึ่ง แต่ไม่สามารถหาหลักฐานการมีอยู่ของตำราดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตาม ในเอกสารพระเครื่องวัดบวรได้กล่าวไว้ว่า พระกริ่งปวเรศนั้นใช้พระกริ่งจีนเป็นต้นแบบในการสร้าง และได้มีการดัดแปลงให้มีลักษณะเฉพาะ ให้แสดงรูปแบบศิลปกรรมไทยมากขึ้น เช่น การเพิ่มกลีบบัวอีก 1 คู่ บริเวณด้านหลังของฐานพระ หรือลักษณะของพระเนตรที่เหลื่อมมองลงต่ำ พระกริ่งปวเรศที่สร้างขึ้นในรุ่นแรกนี้มีไม่เกิน 30 องค์ เพื่อถวายแด่เจ้านายชั้นสูงโดยเฉพาะ หลังจากนั้นก็ไม่มีการสร้างพระกริ่งปวเรศขึ้นที่วัดบวรนิเวศนี้อีกจนกระทั่ง พ.ศ.2528 หลักฐานสำคัญคือ ที่ฐานของพระกริ่งปวเรศทุกองค์จะมีจารึกอักษร "ปวร" ไว้ทุกองค์ และระบุเวลาที่สร้างไว้ว่าเป็นปี พ.ศ. 2425 (มูลนิธิวัดบวรนิเวศวิหาร, 2539, น. 1-4)

พุทธลักษณะของพระกริ่งปวเรศที่สร้างรุ่นแรกนี้ สร้างเป็นองค์พระขนาดเล็กสูง 2 นิ้วสร้างด้วยเนื้อนวโลหะ คือโลหะ 9 อย่าง จึงเรียกว่า "นวโลหะ" คือ ทองคำ, เงิน, ทองแดง, สังกะสี, พรอท, บริสุทธิ์, เหล็กละลายตัว, จั้วน้ำเงิน, และชิน องค์พระมีสีเหลืองอ่อนเปรี้ยวบางได้สัดส่วน แต่งกายอย่างนักบวชไม่สวมเครื่องประดับ พระศอไม่คล้องลูกประคำ ครองจีวรห่มเฉียงเปิดอังสาขวา ขอบจีวรเรียบไม่มีตุ้มไขปลา พระหัตถ์ขวาแสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายถือหมอน้ำมันต์ พระพักตร์รูปไข่คล้ายพระพักตร์พระพุทธรูปสมัยอู่ทอง พระเนตรโปนมองลงต่ำ พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย ประทับขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย 8 คู่ ซึ่งหมายถึงโลกตรองปัญญา 8 ภายในองค์พระมีการใส่เม็ดโลหะหรือลูกกริ่งซึ่งจารึกนามอดีตพระพุทธเจ้าไว้ (พินัย ศักดิ์เสนีย์, 2511, น. 72-73) ซึ่งมักใช้โลหะชนิดเดียวกับที่ทำองค์พระ แต่บางท่านกล่าวว่าเดิมทีเดียวลูกกริ่งของพระกริ่งปวเรศนั้นทำด้วยเหล็กไหล ซึ่งถือกันว่าเป็นโลหะที่ก่อให้เกิดความอยู่ยงคงกระพัน ผู้อยู่ในวงการพระเครื่องเชื่อว่าพระกริ่งปวเรศมีการสร้างขึ้น 2 ครั้ง โดยครั้งแรกอุดฐานด้วยทองแดง ครั้งที่สองอุดฐานด้วยทองเหลือง แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัดเกี่ยวกับเรื่องนี้

ต่อมาการสร้างพระกริ่งที่วัดบวรฯขึ้นอีกในปี พ.ศ. 2487 เรียกว่าพระกริ่งบัวรอบ โดยที่ฐานบัวมีกลีบบัวสลักเล็กใหญ่ซ้อนกันสองชั้นอยู่รอบฐานทั้งด้านหน้าและด้านหลังทำให้พระกริ่งรุ่นนี้ได้ชื่อตามการเปลี่ยนแปลงพุทธลักษณะนั้น ส่วนองค์พระจะมีสีน้ำตาลแก่ และที่ก้นฐานพระปิดด้วยทองแดงทำบุ๋มเป็นแอ่งคล้ายก้นกระทะ นอกจากนี้ ยังมีการสร้างพระกริ่งไพรีพินาศ ขึ้นอีกเมื่อปี 2469 ซึ่งพุทธลักษณะทั่วไปคล้ายกับพระกริ่งรุ่นเดิมๆ มีความคล้ายกันมาก จะต่างกันที่พระกริ่งไพรีพินาศนั้นสร้างด้วยทองคำสมทองเหลือง และมีการพิมพ์อักษร "ไพรีพินาศ" ไว้ที่ด้านหลังของฐานพระทุกองค์ (พ. สุวรรณ, 2540, น. 19-22) พระกริ่งไพรีพินาศนี้มี 2 พิมพ์ แบ่งแยกโดย

ฐานบัวคือ ฐานแบบบัวแหลม และฐานแบบบัวเหลี่ยม นอกจากนั้นยังได้นำเอาพุทธลักษณะของพระโพธิ์พินาศมาผสมเช่นพระหัตถ์ขวาที่แสดงปางประทานอภัย และการที่บนพระหัตถ์ซ้ายซึ่งวางไว้เหนือพระเพลาไม่มีหมอน้ำมันต์หรือวัชร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของพระกริ่งและพระไภษัชยคุรุฯ บนฝ่าพระหัตถ์ ซึ่งน่าจะเป็นแนวคิดที่ต้องการแสดงพุทธลักษณะที่สำคัญของพระโพธิ์พินาศให้ปรากฏอย่างชัดเจนมากกว่าแสดงพุทธลักษณะของพระไภษัชยคุรุฯ

ต่อมาเจ้าคุณเฒ่า วัดมกุฏกษัตริยาราม ได้นำแบบของพระองค์ไปจัดสร้างขึ้นบ้าง แต่ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน หลังจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศฯ สิ้นพระชนม์ ตำราการสร้างพระกริ่งตกทอดมายัง "สมเด็จพระพุฒาจารย์ (มา)" หรือ "ท่านเจ้ามา" วัดสามปลื้ม เมื่อครั้งมีสมณศักดิ์เป็น "พระมงคลทิพมุนี" ท่านเคยดำริว่าเมื่ออายุครบ 80 ปีจะสร้างพระกริ่งตามตำรับเดิมที่ได้รับตกทอดมา แต่ท่านก็มรณภาพลงเสียก่อน ตำรานี้จึงตกไปอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช (แพ) วัดสุทัศน์ฯ พุทธลักษณะของพระกริ่งของวัดสุทัศน์ฯ ที่สร้างขึ้นโดยสมเด็จพระสังฆราช (แพ) ดิสสุเทว) ซึ่งขณะนั้นมีสมณศักดิ์เป็นที่พระเทพโมลี แต่พระกริ่งเทพโมลีนี้อาจไม่ใช่พระกริ่งรุ่นแรกของวัดสุทัศน์ เพราะได้พบพระกริ่งอยู่ในบาตรเก่าเก็บไว้บนหลังศาลาการเปรียญใน พ.ศ. 2482 แต่ไม่สามารถระบุสร้างได้ พุทธลักษณะนั้นใกล้เคียงกับพระกริ่งปวเรศ และยังคงลักษณะผสมผสานกันระหว่างพระกริ่งทิเบตจีน และกัมพูชาด้วย หลังจากนั้นก็มีกริ่งสร้างพระกริ่งต่อมาอีกหลายรุ่น เช่น พระกริ่งสมเด็จพระสังฆราช (แพ) รุ่นพรหมมุนี (สมณศักดิ์ในขณะนั้น) พระกริ่งปลัดจิว พระกริ่งเขมรน้อย ซึ่งส่วนใหญ่สร้างจากนวโลหะสีดำ ซึ่งแตกต่างกันกับรุ่นแรกๆ เพียงเล็กน้อยเท่านั้นในพุทธลักษณะหรือลัทธิบัวที่ฐาน นอกจากนี้ยังมีการสร้างพระกริ่งรุ่นอุดมออกเทศา ซึ่งส่วนผสมนั้น มีเกศาของสมเด็จพระสังฆราช(แพ) ผสมอยู่ด้วยนั่นเอง และนำไปเป็นทุนสร้างโรงเรียนวัดช้าง บางคนจึงเรียกพระกริ่งรุ่นนี้ว่า พระกริ่งวัดช้าง ตามชื่อโรงเรียนนั่นเอง หรือพระกริ่งจักรพรรดิ (ที่เรียกเช่นนี้เพราะลักษณะที่ใช้ในการสร้างพระกริ่งรุ่นนี้เป็นราชาฤกษ์) ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2546 โดยพระวิสุทธิธำมณี เจ้าอาวาสในเวลานั้น ซึ่งยังคงรักษารูปแบบพุทธลักษณะเดิมๆ ไว้ (สมาคมสำนักวัดสุทัศน์เทพวราราม, 2546, น. 95.)

พระกริ่งรุ่นอื่นๆ เช่น พระกริ่งนเรศวร พระกริ่งนเรศวรวังจันทน์ และพระกริ่งนเรศวรพระองค์ดำ ซึ่งสร้างที่โรงเรียนพิษณุโลกวิทยาคม พบว่าเป็นพระราชวังจันทน์ที่เดิมสมเด็จพระนเรศวรเคยประทับอยู่ (สมคิด ศรีสิงห์, 2543, น. 32) ก็ยังคงนำเอาต้นแบบพระกริ่งเทพโมลีของสมเด็จพระสังฆราช (แพ) มาเป็นต้นแบบมีส่วนที่แตกต่างกันก็เป็นเพียงการแทรกศิลปกรรมล้านนาเข้าไปในพุทธลักษณะนั้นด้วยเท่านั้นเอง หรือพระกริ่งนเรศวรรุ่นพุทธหัตถ์ซึ่งมีศิลปสมัยอุทองเข้าไปผสมผสานอยู่ด้วย นอกจากนั้นบนฝ่าพระหัตถ์ซ้ายไม่มีวัชรหรือหมอน้ำมันต์ที่เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของพระกริ่งไว้ ซึ่งในปัจจุบันปริมาณพระกริ่งต่างๆ ที่สร้างขึ้นในเมืองไทยมักจะยึดรูปแบบเดิมไว้มากกว่าพระกริ่งที่มีพุทธลักษณะที่แตกต่างออกไป ทั้งยังมีผู้สร้างเป็นจำนวนน้อย และไม่เป็นที่ยอมรับ เช่นพระกริ่งรุ่นก่อนๆ เช่นพระกริ่งปวเรศ วัดบวรนิเวศวิหาร และพระกริ่งชัยวัฒน์ ของสมเด็จพระสังฆราช (แพ) วัดสุทัศน์ ซึ่งมีผู้นิยมหาไปบูชาแต่ก็หาได้ยากมาก ซึ่งนอกจากความเชื่อเรื่องที่ว่ามีพุทธคุณสูงแล้ว ก็ยังมีความศรัทธาเชื่อมั่นในครูบาอาจารย์ผู้สร้างในสมัยก่อนอีกด้วย

อานภาพของพระกริ่ง

จากการศึกษาได้พบว่า ความเชื่อในพุทธคุณของพระกริ่งนี้ แม้จะมาจากพุทธศาสนาฝ่ายมหายานก็ตาม แต่ก็ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อชาวพุทธฝ่ายเถรวาทด้วยเช่นกัน เพราะมีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและเครื่องรางของขลังแต่เดิมอยู่แล้ว ในคัมภีร์มหาญาณลลิตวิสตระ ซึ่งกล่าวถึงพระพุทธรูปประวัติของฝ่ายมหายาน คล้ายหนังสือปฐมสมโพธิของไทย ที่นักปราชญ์ไทยรวบรวมจากคัมภีร์ต่างๆ ในพระไตรปิฎกมาแต่งเป็นคัมภีร์หนึ่ง โดยคัมภีร์มหาญาณลลิตวิสตระของประเทศอินเดีย มีข้อความที่กล่าวสรรเสริญพระพุทธรูปเจ้าแพทย์ผู้สามารถปิดเป่าโรคภัยไข้เจ็บให้หายได้ ซึ่งหมายถึงพระไภษัชยคุรุฯ ที่เป็นต้นกำเนิดของพระกริ่งนี้ โดยกล่าวว่าพระพุทธรูปเจ้าพระองค์นี้ไม่เคยลงมาอุบัติในมนุษยโลก แต่แท้ที่จริงก็คือการแสดงภาคของพระพุทธรูปเจ้าที่เรารู้จักคุ้นเคยในภาคของการเป็นหมอผู้เยียวยา ดังนั้น พระปรมาจารย์ฝ่ายเหนือผู้ถือคัมภีร์สันสกฤตจึงได้สร้างรูปแทนองค์ขึ้นโดยมีพุทธลักษณะที่สำคัญเช่น องค์พระประทับบนดอกบัว พระหัตถ์ซ้ายถือเครื่องพุทธบริโภคน้ำ เช่นหมอน้ำ หรือพุทธบริโภคน้ำ วัชร เป็นต้น และในองค์พระประจุผลโลหะไว้ภายใน พระกริ่งที่สร้างขึ้นนั้นก็สมบุรณ์ด้วยพุทธภาวะ มีกฤตยาคุณอาภรณ์ คือมีทั้งพระเดชและพระคุณตามคัมภีร์มนตรยานเรียกว่า จตุรอาภรณ์ ได้แก่

1. ธรรมภาวะบูชา บูชาเพื่อความสงบสุขตามธรรมชาติ ให้รอดพ้นจากโรคภัย อุทกภัย อัคคีภัย และ ราชภัยทั้งปวง รวมทั้งภัยจากศัตรูส่วนตัวของผู้บูชานั้น
2. ยศภาวะบูชา บูชาเพื่อความก้าวหน้า ให้เลื่อนยศตำแหน่งการงาน ให้เกิดผลในทาง การค้า ขอบุทธธิดา เพิ่มความสุขสมบูรณ์ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นกว่าเดิม
3. มารภาวะบูชา การบูชาแบบนี้เป็นพิธีอาถรรพณ์สำหรับปราบศัตรูที่เป็นภัยต่อศาสนา พระสูตรเช่นนี้ให้กระทำการถวายคุณให้ตาย เป็นการช่วยมิให้ผู้นั้นประกอบความเลวยิ่งขึ้นไปอีกและจะกระทำได้อีกเมื่อมีเหตุผลสมบูรณ์ไม่เช่นนั้นแล้วผู้ทำถวายคุณวิธีนี้จะบาปหนักอาจารย์จะไม่มอบให้ศิษย์คนใดง่าย ๆ
4. เมตตภาวะบูชา บูชาให้เกิดชื่อเสียงเกียรติคุณให้เป็นที่เคารพรักใคร่ของบุคคล เรียกว่าเมตตามหานิยม นั่นเอง (พินัย ศักดิ์เสณีย์, 2511, น. 41-42)

อานภาพของพระกริ่งด้านป้องกันอันตราย

การนำสัญลักษณ์ต่างๆ ของพระโขนงชัยคุรุ มาเป็นตัวกำหนดรูปแบบองค์พระ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ด้วยพุทธภาวะ และการประจุผลโลหะไว้ภายในองค์พระเพื่อให้เกิดกฤตยาคุณและจตุรอาถรรพณ์ ก็แสดงว่าพระกริ่งที่สร้างขึ้นนั้นผู้สร้างหวังให้มีอำนาจพุทธคุณด้านป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ซึ่งจตุรอาถรรพณ์นี้ พบได้ในตำนานการสร้างพระกริ่งของกัมพูชาสมัยพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ โดยยึดถือคัมภีร์มนตรยานและอาถรรพเวทของมหาไวโรจนากัมโพธิวิภูวโรตตยาธิฐาน หรือตามประวัติการสร้างพระกริ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ที่กล่าวว่า ตำราการสร้างพระกริ่งที่ได้รับสืบทอดมาจากพระพนรัตน์ เจ้าอาวาสวัดป่าแก้ว ที่มีชีวิตอยู่ในสมัยอยุธยาเป็นต้นแบบ ซึ่งตำราการสร้างพระกริ่งได้มาจากตำราการสร้างพระกริ่งปทุมฯ ของขอม โดยในตำนานได้กล่าวไว้ว่าพระกริ่งที่สร้างขึ้นนั้นติดไว้ที่พระมาลาเบี่ยงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่จากภาพพระมาลาเบี่ยงที่แสดงลักษณะพระพุทธรูปที่ประดับไว้บนพระมาลาเบี่ยงดังกล่าวพบว่าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 1 องค์ อยู่ตรงกลางแสดงปางประทานอภัย ด้านข้างเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิอยู่รอบจำนวน 16 องค์ โดยพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นพระพุทธรูปสมัยลพบุรีอายุไม่เก่าไปกว่า พ.ศ. 1850 ซึ่งไม่ใช่พุทธลักษณะของพระกริ่งดังที่อ้างกันแต่อย่างใด (กุชชงค์ จันทวิษ, 2528, น. 43) ซึ่งถ้าพิจารณาจากเหตุผลก็มีความเป็นไปได้ตามตำนานที่กล่าวอ้างไว้ เพราะพระกริ่งมีขนาดเล็กกว่าพระพุทธรูปปกติ สามารถพกพาติดตัวไปได้ทุกที่ ไม่เหมือนพระพุทธรูปขนาดใหญ่อื่นๆ

ในช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์มีการกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระกริ่งอยู่มาก ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระอมรโมลี วัดบุปผารามได้เดินทางไปสรงพระมหาปราน พระราชาคณะธรรมยุติที่ประเทศกัมพูชา เมื่อท่านเดินทางกลับพระมหาปรานได้มอบพระกริ่งกลับมาเพื่อใช้ป้องกันอันตรายขณะเดินทาง และเมื่อท่านกลับถึงกรุงเทพฯ ท่านได้มอบพระกริ่งดังกล่าวให้พระยาอภัยนันทริกามาตย์ จึงเชื่อว่าในช่วงแรกนั้น มีไว้เพื่อให้อำนาจพุทธคุณด้านแคล้วคลาด และป้องกันอันตรายขณะเดินทางนั่นเอง แต่ต่อมาเมื่อมีการสร้างพระกริ่งปวเรศขึ้น ก็ได้รับการยอมรับว่ามีอำนาจพุทธคุณด้านบำบัดโรคภัยไข้เจ็บนานาชนิด อยู่ยงคงกระพัน ป้องกันโจรผู้ร้าย แคล้วคลาด และเมตตามหานิยม ขณะเดียวกันเมื่อพระหัตถ์ซ้ายของพระกริ่งปวเรศถือหม้อน้ำมนต์ จึงทำให้มีอำนาจพุทธคุณในการทำน้ำพุทมนต์ โดยการนำพระกริ่งแช่น้ำ เพื่อให้ให้น้ำนั้นเป็นน้ำพุทมนต์ แม้ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ใช้พระกริ่งปวเรศนี้ทำน้ำพุทมนต์ที่ใช้ในพิธีสมโภชมุขานึกในรัชกาลนั้นด้วย

ส่วนพระกริ่งไพรีพิณาศนั้นตามประวัติของพระไพรีพิณาศกล่าวว่า มีผู้นำพระพุทธรูปมาถวายพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงเวลาใกล้เคียงกับหม่อมไกรสรถูกสำเร็จโทษ พระองค์จึงพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นั้นว่า "พระไพรีพิณาศ" มีอำนาจพุทธคุณช่วยให้ศัตรูแพ้พ่ายดังนั้นอำนาจพุทธคุณของพระกริ่งไพรีพิณาศ จึงเกิดจากการรวมความเชื่อระหว่างพระโขนงชัยคุรุและพระไพรีพิณาศไว้ด้วยกันคือ ป้องกันศัตรูซึ่งเป็นความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระไพรีพิณาศ รวมกับความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระโขนงชัยคุรุ ในเรื่องการป้องกันสรรพภัยอันตรายต่าง ๆ เกิดความสุขความเจริญ และเมตตามหานิยมด้วย

อานภาพของพระกริ่งด้านการรักษาโรค

ความเชื่อในการบูชาพระกริ่งหรือพระปฎิมาโขนงชัยคุรุพุทธเจ้า ในพระสูตรของมหายาน โดยยึดถือตามพระนามว่า "มันลา" ในภาษาทิเบตที่แปลว่า "โอสถวิเศษ" แสดงให้เห็นความเชื่อในการนับถือพระโขนงชัยคุรุใน

ฐานะพระพุทธเจ้าแพทย์ ว่าจะสามารถช่วยเหลือและรักษาเหล่าสรรพสัตว์ให้หายจากโรคร้ายต่างๆได้ด้วยการลูบที่องค์พระ ซึ่งทำให้องค์พระชำระเสียหาย จึงได้มีการคิดทำพระกริ่งขนาดเล็ก นำไปแช่น้ำและสวดมนต์ระลึกถึงพุทธคุณ เพื่อทำเป็นน้ำพุทมนต์เพื่อนำไปรักษาโรค และก็ยังเป็นความเชื่อที่นับถือสืบต่อกันมาเช่นกัน

ความเชื่อเรื่องพุทธคุณด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บนั้น เป็นตำนานหรือจุดเริ่มต้นของการสร้างพระกริ่งที่วัดสุทัศน์ฯ กล่าวว่าการเกิดจากการที่สมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีลาธุ) ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระศรีสมโพธิ ท่านได้ทรงเห็นอำนาจพุทธคุณของพระกริ่งที่ช่วยให้พระวันรัต (แดง) พระอุปัชฌาย์ของพระองค์ ที่อาพาธเป็นอหิวาตกโรคให้หายจากอาการอาพาธ โดยสมเด็จพระวชิรญาณวโรสได้รับสั่งให้น้ำพระกริ่งมาแช่น้ำเพื่อทำน้ำพุทมนต์แล้วอธิษฐานขอให้หายจากโรค และเมื่อพระวันรัตได้ฉินน้ำพุทมนต์แล้ว อาการก็ทุเลาลงจนหายเป็นปกติ อำนาจพุทธคุณของพระกริ่งจึงเป็นที่เชื่อถือในวงการพระเครื่อง โดยเชื่อกันว่าพระกริ่งทุกรุ่นที่สร้างโดยสมเด็จพระสังฆราช (แพ) นั้นนอกจากจะใช้ทำน้ำพุทมนต์เพื่อรักษาโรคแล้ว ยังมีอำนาจพุทธคุณด้านป้องกันภัยพิบัติ ดลบันดาลให้ผู้บูชาประสบแต่ความสุขความเจริญและมีเมตตามหานิยม ขณะเดียวกันเมื่อนำพุทลักษณะของพระกริ่งรูปแบบของประเทศอื่นมาผสมผสานด้วยแล้ว ความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระกริ่งจึงเท่ากับได้รวมอำนาจพุทธคุณของพระกริ่งอื่นเข้ามาด้วย กล่าวคือผู้ทำการบูชาจะพบกับความสำเร็จสมหวังทุกประการ ส่วนความเชื่อเดิมเรื่องช่วยขจัดโรคภัยหรือช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยของพระกริ่งนั้น ต่อมาก็พบว่าไม่ได้เป็นความเชื่อที่สำคัญของพระกริ่งที่สร้างในสมัยหลังเช่นพระกริ่งไพรีพิณาศ อาจเนื่องจากความรู้ทางการแพทย์ในประเทศไทยได้พัฒนาขึ้น และไม่มีผู้ใดนำพระกริ่งไปแช่น้ำเพื่อทำน้ำมนต์ในการรักษาโรคอีก จึงเกิดความคิดในการนำรูปแบบอันผสมผสานเพื่อให้เกิดศรัทธาในอำนาจพุทธคุณที่มากขึ้น อีกทั้งผู้คนทั่วไปและพระมหากษัตริย์ก็ให้ความศรัทธากับพระกริ่งในการทำน้ำพุทมนต์มากกว่าที่จะนำไปใช้เพื่อการรักษาโรคตามความเชื่อแบบดั้งเดิมอีก

อานาภาพของพระกริ่งด้านจิตใจ

ความเชื่อในพุทธคุณของพระกริ่งนั้น กล่าวกันว่า ผู้ใดมีพระกริ่งไว้บูชา สามารถสวดมนต์ทำสมาธิระลึกถึงท่าน เพื่ออธิษฐานขอबारมีได้ และอำนาจแห่งพุทธคุณจะสามารถป้องกันและขจัดภัยอันตรายต่างๆ ให้แคล้วคลาดจากอุบัติเหตุทั้งปวง รวมถึงดลบันดาลให้ผู้มีไว้บูชานั้นประสบแต่ความสุขความเจริญ มีเมตตามหานิยมเป็นที่รักแก่คนทั้งหลาย ดังปรากฏพระประวัติของพระโภชชัยคุรุฯ ในพระสุตรสันสกฤตสูตรหนึ่ง คือ “พระพุทธโภชชัยคุรุไวฑูรยประภาราชาวุฒิปณีสสูตร” กล่าวไว้ว่าเมื่อพระองค์ยังทรงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ ได้ทรงตั้งมหาปณิธาน 12 ประการ เพื่อยังความต้องการแห่งสรรพสัตว์ให้บรรลู่ และเชื่อกันว่า “ผู้ใดก็ดี ได้บูชาพระโภชชัยคุรุพุทธเจ้า ด้วยความเลื่อมใสแล้ว ก็จักเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปราศจากภัยพิบัติ ไม่ฝืนร้าย ศัตรูราหูทำอันตรายมิได้ สัตว์ร้ายทำอันตรายมิได้ โจรภัยทำอันตรายมิได้ ยาพิษทำอันตรายมิได้ ฯลฯ” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543) ดังนั้น การบูชาด้วยการสวดมนต์ทำสมาธิ อย่างมีศรัทธายึดมั่นในองค์พระกริ่งนั้น ย่อมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ถูกต้องตามธรรม และมีชีวิตที่ดีขึ้น เกิดความตั้งใจปฏิบัติอย่างแท้จริง จนสามารถเอาชนะโรคภัยไข้เจ็บ คือเวทนาอันเกิดขึ้นทางกายและใจ ไม่สามารถทำร้ายจิตใจของผู้ปฏิบัติได้อีกต่อไป ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่ต้องยอมรับก็คือ ในโลกนี้ยังมีคนที่เจ็บป่วยทางจิตใจ จากกิเลส ตัณหา อุปาทาน และอกุศลกรรม ที่ยังไม่สามารถปฏิบัติละวางขั้นสูง หรือยังไปไม่ถึงขั้นวิปัสสนา ที่จะเข้าถึงความจริงแท้ หรือมีปัญหาที่จะแทงทะลุกิเลสทั้งปวงได้ แต่การได้เห็นรูปเคารพด้วยจิตศรัทธาในองค์พระกริ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับว่ามีพุทธคุณสูง การได้กราบไหว้รูปเคารพ ย่อมมีความหมาย ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจได้ในระดับหนึ่ง และศรัทธาจะน้อมนำจิตใจของคนเหล่านั้นไปสู่สัมมาทิฐิ และหนทางแห่งอริยมรรค 8 ให้บรรลู่ธรรมที่สูงขึ้น เพื่อหลุดพ้นจากโรคร้ายคือกิเลสที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจมนุษย์เราจนกว่าจะถึงที่สุดแห่งทุกข์อย่างถาวรต่อไป

สรุป

บทความเรื่องพระกริ่งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องความหมาย ประวัติความเป็นมาของพระกริ่งพุทลักษณะของพระกริ่งในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธต่าง ๆ และความเชื่อในอำนาจพุทธคุณของพระกริ่งที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า พระกริ่งมีความหมายถึงพระเครื่องที่ทำด้วยโลหะ ภายในมีลักษณะกลวง บรรจุก้อนโลหะซึ่งลงอักขระไว้เป็นเครื่องหมายแทนองค์พระพุทธเจ้า และเมื่อเขย่าดูจะได้ยินเสียงดัง

ออกมาจากภายในองค์พระนั้น ทำให้มีความแตกต่างจากพระเครื่องโดยทั่วไป ประวัติความเป็นมาของพระกริ่งนั้น ตามตำรากล่าวว่าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเพื่อแทนองค์พระโภชชัญญะพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์หนึ่งในพุทธศาสนิกายมหายาน และเป็นที่เคารพศรัทธาว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าผู้รักษาโรค และสามารถป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ด้วย ต่อมาได้ทำให้มีขนาดเล็กลงและนำไปแช่น้ำเพื่อทำเป็นน้ำพุทมนต์ โดยเริ่มมีการสร้างขึ้นในทิเบต และเผยแพร่ความเชื่อไปยังจีน กัมพูชา และไทย พุทธลักษณะของพระกริ่งนั้นมีต้นแบบมาจากศิลปะแบบปาละของอินเดีย แต่ประเทศต่าง ๆ ได้ผสมผสานศิลปกรรมในรูปแบบของตนเข้าไปในการสร้างพระกริ่งด้วย ทำให้มีพุทธลักษณะแตกต่างกันไป ประกอบด้วยพุทธลักษณะใหญ่ ๆ 3 แบบคือ พระกริ่งทิเบตและจีน พระกริ่งกัมพูชา และพระกริ่งไทย พระกริ่งเป็นพระที่หาได้ยากมาก เพราะมีผู้สร้างจำนวนน้อย แต่ผู้คนกลับมีความเคารพศรัทธาในพุทธคุณของพระกริ่งมาก จึงเป็นที่ต้องการอย่างสูง ด้วยเชื่อว่า มีอานุภาพต่าง ๆ มากมาย ผู้ใดมีไว้ครอบครอง ย่อมได้รับอานุภาพแห่งพุทธคุณถึง 3 ประการคือ อานุภาพด้านแคล้วคลาด ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ และป้องกันโจรผู้ร้าย อานุภาพด้านการรักษาโรคให้ทุเลาและหายเป็นปกติได้ ด้วยการนำพระกริ่งไปแช่น้ำ และสวดมนต์ระลึกถึงพระโภชชัญญะพุทธเจ้า เพื่อให้น้ำนั้นเป็นน้ำพุทมนต์และนำน้ำนั้นมารับประทาน และอานุภาพต่อจิตใจ คือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ด้วยการสวดมนต์ระลึกถึงและอธิษฐานขอพรจากพระโภชชัญญะพุทธเจ้า ซึ่งการกระทำเช่นนี้ย่อมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในทางที่ดีขึ้น ด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความสุขความเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ มีเมตตามหานิยมอย่างสูง อนึ่ง ศรัทธาที่มั่นคงเหล่านี้ย่อมเป็นหนทางนำไปสู่อริยมรรค 8 เพื่อที่จะขจัดกิเลสอันเป็นโรคร้ายที่ฝังลึกภายในจิตใจให้หมดไป และถึงที่สุดทุกข์คือ นิพพานในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2546). *ภาษาไทย 5 นาที ชุดที่ 3*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิจำนงค์ ทองประเสริฐ.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. (2525). *ประวัติและผลงานสำคัญของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส*. ผู้ประทานกำเนิดพระกริ่งไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์น.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. (2469). *ตำนานพุทธเจดีย์สยาม*. พระนคร: โสภณพิพิธธรรมาคาร.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. (2479). *นิราศนครวัด*. พระนคร: โสภณพิพิธธรรมาคาร.
- ธัมมมัทธานิกาย. (2549). *พระพุทธรูปผู้ยิ่งใหญ่*. สืบค้น 4 เมษายน 2563, จาก http://www.thaibhikkhunis.org/index.php?option=com_8
- ผาสุข อินทรารุจ. (2543). *พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน*. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- พ. สุวรรณ. (2540). *ประวัติความเป็นมาพระไพรีพินาศ*. กรุงเทพฯ: แสงดาว-สร้อยทอง.
- พินัย ศักดิ์เสนีย์. (2511). *นามานุกรมพระเครื่อง*. กรุงเทพฯ: ผดุงศึกษา.
- ภุชงค์ จันทวิ. (2528). พระมาลาเบี่ยงเลียงสมัย. *วารสารศิลปวัฒนธรรม*, 6(9), 42-43.
- มอนต์ จันทนากร. (2527). *ทำเนียบพระกริ่ง พระชัยวัฒน์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นครช่าง.
- มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์. (2542). *ประวัติศาสตร์จีน*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มูลนิธิวัดบวรนิเวศวิหาร. (2539). *พระกริ่ง พระชัยวัฒน์ ปวเรศ วัดบวรนิเวศวิหาร*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมคิด ศรีสิงห์. (2543). *ตำนานพระกริ่งนเรศวร*. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- สมาคมสำนักวัดสุทัศนเทพวราราม. (2546). *พระกริ่งคู่แผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: คอมม่า ดีไซน์แอนด์พริ้นท์.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2539). *ศิลปะขอม*. กรุงเทพฯ: ศูรสภา.
- เสฐียร พันธรั้ง. (2512). *พุทธศาสนมหายาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประยูรวงศ์.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2543). *กระแสพุทธธรรมฝ่ายมหายาน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.